

YUSUF VA ZULAYHO TURKUMIDAGI QISSALAR TALQINI.

IBROHIMOVA KUMUSHOY NORMUHAMMAD QIZI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

FILOLOGIYA FAKULTETI

O'ZBEK TILI YO'NALISHI

3-BOSQICH 23.86-GURUH TALABASI.

ANOTATSIYA. Yusuf va Zulayho qissasi islomiy adabiyotda eng mashhur va mazmunli asarlardan biridir. Ushbu qissa nafaqat diniy hikoya sifatida, balki axloqiy, ma'naviy va estetik jihatlarni ham o'zida mujassamlashtiradi. Maqolada qissaning asosiy voqealari, obrazlarining xususiyatlari, ularning ichki dunyosi va insoniy xislatlari tahlil qilinadi.

Shuningdek, qissaning o'quvchilarga ma'naviy saboq berish xususiyatlari, sadoqat, sabr-toqat, adolat va poklik tamoyillari orqali shakllantirilgan axloqiy qadriyatlar o'rganiladi. Mazkur maqola qissa mazmunini o'rganish orqali adabiyotda obraz yaratish va diniy-moral mavzularni aks ettirishning ahamiyatini ochib beradi.

Kalit so'zlar: Yusuf va Zulayho, Islomiy adabiyot, Qissa, Axloqiy saboq, Obraz tahlili, Ma'naviyat, Poklik, Sabr-toqat, Adolat, Diniy-moral qadriyatlar.

Abstract. The story of Yusuf and Zulaikha is one of the most famous and meaningful works in Islamic literature. This story is not only a religious story, but also embodies moral, spiritual and aesthetic aspects. The article analyzes the main events of the story, the characteristics of its characters, their inner world and human qualities.

Also, the features of the story in giving students a spiritual lesson, the moral values formed through the principles of loyalty, patience, justice and purity are studied. This article reveals the importance of creating images and reflecting religious and moral themes in literature by studying the content of the story.

Keywords: Yusuf and Zulaikha, Islamic literature, Story, Moral lesson, Image analysis, Spirituality, Purity, Patience, Justice, Religious and moral values.

Kirish. Yusuf va Zulayho qissasi islomiy va o'zbek adabiyotida eng mashhur va mazmunli hikoyalardan biri hisoblanadi. Ushbu qissa Qur'oni Karimda mavjud bo'lgan hikoyaga asoslanib, keyinchalik turli adabiy manbalarda kengroq shakl olgan. Qissa asosan axloqiy, ma'naviy va estetik jihatlarni o'zida mujassamlashtiradi.

Qissaning kelib chiqishi Qissa aslida Qur'oni Karimning Yusuf surasida bayon etilgan voqealarga tayangan. Islomiy adabiyotda bu qissa poklik, sadoqat, sabr-toqat va Allohga bo'lgan ishonchni targ'ib qiluvchi asar sifatida qaraladi.

O'zbek yozma adabiyotida qissa turli davrlarda turlicha shakllangan. Masalan, XVI–XIX asrlarda yozilgan turli dostonlar, she'riy asarlar va hikoyalarda Yusuf va Zulayho voqeasi hayotiy tafsilotlar bilan boyitilgan. Bu davr adabiyotida qissa nafaqat diniy maqsadlarda, balki axloqiy va estetik tarbiya beruvchi vosita sifatida ishlatilgan.

Asosiy obrazlar va ularning xususiyatlari Yusuf – pok, sodiq, sabrli va Allohga itoatkor inson sifatida tasvirlanadi. U zulmat va fitnaga qarshi turishda o'zining ma'naviy qadrini saqlaydi.

Zulayho – go'zal va orzu-havaslarga beriluvchi ayol sifatida tasvirlanadi. Qissa davomida uning insoniy zaifliklari va ruhiy o'sishi yoritiladi.

Yusufning otasi Ya'qub – sabr va donolik timsoli, oilasiga bo'lgan mehr va sadoqat namunasidir.

Zulayho eri (potifar) – voqealar rivojida ijtimoiy va ma'naviy sinovlarni keltirib chiqaruvchi obraz sifatida ko'rsatiladi.

Qissaning mazmuniy jihatlari Yusuf va Zulayho qissasi bir nechta asosiy mavzularni o'z ichiga oladi:

Axloqiy saboq – sabr, sadoqat, halollik, poklik va adolat qadriyatlarini targ'ib qiladi.

Ma'naviy tarbiya – inson ruhiyati, iymon va Allohga bo'lgan ishonch qanchalik kuchli bo'lsa, shuncha sinovlardan muvaffaqiyatli chiqishi mumkinligi ko'rsatiladi.

Estetik qadriyatlar – qissa tasviriy va she'riy tilda boyitilgan bo'lib, o'quvchida go'zallik va hissiyot uyg'otadi.

Qissaning yozma adabiyotdagi shakllari O'zbek yozma adabiyotida Yusuf va Zulayho qissasi turli shakllarda mavjud:

Doston va qissalar – XIX asrga kelib xalq tilida dostonlar shaklida keng tarqalgan.

She'riy asarlar – Yusuf va Zulayho qissasi ko'plab shoirlar tomonidan she'riy tilda bayon etilgan. Masalan, XIX asr o'zbek shoirlarining she'riy tarjimalari va adaptatsiyalari mavjud.

Hikoya va roman shakli – XX asrda yozma adabiyotda qissa zamonaviy hikoya va qisqa roman shaklida ishlangan. Bu shakl obrazlarning ichki dunyosini, ruhiy o'sish va ijtimoiy muammolarini kengroq ochib beradi.

Qissaning tarbiyaviy va ijtimoiy ahamiyati Qissa yosh avlodni axloqiy va ma'naviy qadriyatlar bilan tanishtiradi. Yusuf va Zulayho voqeasi orqali o'quvchi:

Sabr-toqat va sinovlarga bardoshlikni o'rganadi,

Halollik va adolatga e'tibor qaratadi, Iymon va Allohga ishonchning hayotdagi ahamiyatini tushunadi.

Yusuf va Zulayho qissasi yozma adabiyotda nafaqat diniy-hikmatli asar, balki axloqiy va estetik ta'lim vositasi sifatida muhim o'rin tutadi. Obrazlarning rang-barangligi, voqealarning dramatikligi va ma'naviy mazmuni qissaning o'ziga xosligini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, bu qissa o'zbek adabiy merosining boy va rang-barang sahifalaridan biri hisoblanadi.

Yusuf va Zulayho qissasi – islomiy adabiyot va o'zbek yozma adabiyotida markaziy o'rin tutgan voqealardan biridir. Bu qissa nafaqat diniy hikoya, balki insoniy fazilatlarni, ma'naviy o'sish jarayonini va ijtimoiy qadriyatlarni aks ettiruvchi adabiy asar sifatida qadrlanadi.

Qissaning manbai va tarixiy ildizi Qissa Qur'oni Karimdagi Yusuf surasidan olingan bo'lib, u miloddan avvalgi voqealarni yoritadi. Yozma adabiyotda qissa dastlab arab tilida, keyinchalik fors va turkiy tillarga tarjima qilinib, o'zbek adabiyotida ham mustahkam o'rin egallagan. XVI–XVIII asrlarda qissa she'riy va nasriy shaklda, doston va hikoya sifatida xalq orasida keng tarqalgan.

Obrazlarning psixologik tahlili Yusuf – axloqiy mukammallik, sabr-toqat va iymon timsoli. U zulmatli sinovlarda ham o'z prinsipidan voz kechmaydi, bu esa uning obrazini ideal sifatida ko'rsatadi.

Zulayho – boshida istak va orzu-havaslarga berilgan inson sifatida tasvirlangan. Qissa davomida uning ruhiy o'sishi, pushaymonlik va Allohga bo'lgan ibodat orqali o'zgarishi ko'rsatiladi.

Potifar – ijtimoiy hokimiyat va insoniy zaifliklar timsoli, Zulayho va Yusuf o'rtasidagi ziddiyatlarni kuchaytiruvchi obraz.

Qissaning mavzulari va motivlari Ma'naviy sinovlar – insonning sabr-toqat va halolligi qanchalik mustahkam ekanligini ko'rsatadi.

Sevgi va ehtiros – Zulayho va Yusuf o'rtasidagi voqealar insoniy zaiflik va orzu-havaslarni tahlil qiladi.

Adolat va jazolanish – nohaqlik va yolg'onni yengib chiqish, haqiqatning g'alaba qozonishi motivi.

Allohga bo'lgan ishonch – qissa davomida Yusufning iymoni va duolari uning hayotini o'zgartiradi.

Yozma adabiyotdagi shakllari Doston shakli – xalq orasida og'zaki ijod orqali shakllangan, voqealar va obrazlar dramatik tarzda bayon etiladi.

She'riy asarlar – shoirlar qissa motivlarini she'riyatga moslashtirgan, bu orqali obrazlar ichki hissiyotlari bilan boyitilgan.

Nasriy hikoya – XIX–XX asrlarda qissa qisqa hikoya va nasriy qissalarda ham aks etgan, bu shakl orqali zamonaviy o'quvchi uchun qissa yanada yaqinlashgan.

Tarbiyaviy va ma'naviy ahamiyati Qissa yosh avlodga quyidagi qadriyatlarni singdiradi:

Sabr va bardoshlik. Halollik va adolat. Iymon va Allohga ishonch

Orzu-havaslarni nazorat qilish va ruhiy o'sish

Qissaning o'zbek adabiyotidagi roli O'zbek yozma adabiyotida Yusuf va Zulayho qissasi diniy-axloqiy meros sifatida saqlanib, turli davrlarda yangicha tafsirlarda yozilgan. Bu qissa nafaqat axloqiy tarbiya vositasi, balki o'zbek adabiy tilining rivojlanishi va she'riy ijodning boyishi uchun ham muhim manba bo'lgan.

Yusuf va Zulayho qissasi yozma adabiyotda insoniy fazilatlar, ma'naviy qadriyatlar va axloqiy saboqlarni yorituvchi muhim asar sifatida qadrlanadi. Qissa o'quvchiga nafaqat

estetik zavq beradi, balki hayotiy tajriba va axloqiy tamoyillarni o'rgatadi. Shu sababli u o'zbek adabiyotining ajralmas qismi bo'lib qoladi.

Yusuf va Zulayho qissasi islomiy va o'zbek yozma adabiyotining eng qadimiy va boy manbalaridan biri hisoblanadi. Bu qissa insoniy xislatlar, ma'naviy kamolot va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qiluvchi adabiy janr sifatida keng tarqalgan. Yozma adabiyotda qissa faqat diniy hikoya sifatida emas, balki tarixiy, ijtimoiy va estetik kontekstda ham o'rganilgan.

Tarixiy rivojlanishi Qissa kelib chiqishi jihatidan Qur'oni Karimga tayangan, ammo o'zbek yozma adabiyotida u xalq og'zaki ijodiy an'analar orqali boyitilgan. XVI asrdan boshlab, qissa turli she'riy va prozaik variantlarda yozilgan.

Xulosa.

Xulosa qilganda, yozma adabiyotda Yusuf va Zulayho qissasi inson ruhiyati, axloqiy kamolot va ma'naviy qadriyatlarni shakllantirishda, ijtimoiy va oilaviy munosabatlarni yoritishda, shuningdek, adabiy ijodning boy va rang-barang merosini yaratishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Yozma adabiyotda Yusuf va Zulayho qissasi nafaqat diniy-hikmatli asar, balki inson ruhiyatini, ma'naviy kamolotni va axloqiy qadriyatlarni aks ettiruvchi murakkab va boy adabiy merosdir. Qissa Qur'oni Karimdagi hikoyaga tayangan bo'lsa-da, o'zbek yozma adabiyotida u turli shakllarda – doston, she'riyat, hikoya va qisqa roman sifatida kengaytirilgan. Bu o'zgarishlar orqali qissa nafaqat diniy, balki ijtimoiy, estetik va psixologik jihatdan ham boyitilgan.

Obrazlar tahlili qissaning eng muhim jihatlaridan biridir. Yusuf sabr, sadoqat, halollik va Allohga bo'lgan ishonch timsoli sifatida tasvirlanadi. Zulayho esa inson ruhiyatining zaifliklari, xohish-istaklari va iroda sinovlari orqali insoniy kamolotning murakkabligini ochib beradi. Shu bilan birga, qissa boshqa obrazlar – Ya'qub, Potifar va ijtimoiy muhit – orqali o'quvchiga ijtimoiy qadriyatlar va oilaviy mas'uliyatlarni ham tushuntiradi.

Qissaning asosiy mazmuniy jihatlari – sabr-toqat, poklik, adolat, halollik, sadoqat va Allohga ishonch – yozma adabiyotda yosh avlodni axloqiy va ma'naviy jihatdan tarbiyalashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, qissa inson ruhiyatining

sinovlar orqali shakllanishi, fitna va qiyinchiliklarga qarshi kurashishi va ma'naviy mukammallikka erishishi haqidagi falsafiy g'oyalarni ham o'zida mujassamlashtiradi.

Yozma adabiyotdagi turli shakllar – dostonlar, she'riy asarlar, hikoya va roman – qissaning o'quvchiga ta'sirini oshiradi, obrazlarning ichki dunyosini chuqurroq ochib beradi va voqealarning dramatikligini kuchaytiradi. Shu tarzda, Yusuf va Zulayho qissasi o'zbek adabiyotining nafaqat diniy-moral, balki estetik va ijtimoiy qadriyatlarini targ'ib qiluvchi noyob asariga aylangan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alisher Navoiy. Xamsa. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2005.
2. Rumi, Jaloliddin. Masnaviy. Toshkent: Sharq, 2002.
3. Fozilov, M. O'zbek xalq adabiyotida diniy qissalar. Toshkent: Fan, 2010.
4. Abdurahmonov, S. Yusuf va Zulayho qissasi: tarixiy va adabiy tahlil. Samarkand: SamDU nashriyoti, 2015.
5. Navoiy, Alisher. Mahbubul-qulub. Toshkent: Fan, 1999.
6. Karimov, B. O'zbek adabiyotida doston va qissalar. Toshkent: Akademnashr, 2012.
7. Shamsi, R. Yusuf va Zulayho voqeasi. Buxoro: Buxoro universiteti nashriyoti, 2017.
8. Qodirov, H. O'zbekiston yozma adabiyotida diniy qissalar. Toshkent: O'zbekiston, 2008.
9. Mirzoev, A. Yusuf va Zulayho qissasining obraz tahlili. Samarkand: SamDU nashriyoti, 2016.
10. Jaloliddin, Rumi. Fihi ma-fihi. Toshkent: Sharq, 2004.
11. Tursunov, N. O'zbek adabiyotida diniy-estetik qadriyatlar. Toshkent: Akademnashr, 2011.
12. Axmedov, F. Yusuf va Zulayho qissasi: ijtimoiy va ma'naviy tahlil. Toshkent: Fan, 2013.
13. Sobirov, M. Qissa va dostonlarda obrazlar psixologiyasi. Toshkent: O'zbekiston, 2014.
14. Rasulov, O. O'zbek yozma adabiyotida diniy qissalar va ularning tarbiyaviy ahamiyati. Toshkent: Fan, 2019.